

Toerisme en recreatie Gemeente Geertruidenberg

Visie en uitvoeringsprogramma - Eindrapport

Voorwoord

Ons coalitieprogramma heeft als titel “Uitnodiging voor de toekomst”. De gemeente is geen alles-bepalende factor in de samenleving. We vinden de inbreng van onze inwoners, organisaties en bedrijven dus mede bepalend voor de ontwikkeling en uitvoering van beleid.

Daarom kozen we er bij de visies Economische Zaken en Toerisme & Recreatie voor om iedereen de kans te bieden om mee te praten. Economische Zaken en Toerisme & Recreatie zijn onderwerpen waar iedereen zich een beeld bij kan vormen en waar veel mensen iets van vinden. Door alle ideeën te bundelen, ontstaan er twee sterke, concrete en gedragen visies die onze leidraad zijn voor de komende jaren. Door samen te werken, bereiken we uiteindelijk meer.

Namens het college bedank ik iedereen die een bijdrage heeft geleverd aan het tot stand komen van beide visies. Ik stel het zeer op prijs dat u de uitnodiging aannam om een bijdrage te leveren aan deze nota's.

Bert van den Kieboom

Wethouder Economische Zaken en Toerisme & Recreatie

Inhoudsopgave

1 Inleiding	7
2 Verkenning	9
2.1 Sterke punten toerisme en recreatie Geertruidenberg	9
2.2 Zwakke punten toerisme en recreatie Geertruidenberg	10
2.3 Facts & Figures	12
2.4 Samenvatting	14
3 Visie 2016 – 2020	15
3.1 Centrale ambitie: toerisme en recreatie als economische groeisector	15
3.2 ‘Geertruidenberg, Vestingstad aan De Biesbosch’	15
3.3 Doelgroepen	16
3.4 Vesting Geertruidenberg	16
3.5 Toeristisch-recreatieve voorzieningen	17
3.6 Informatie en promotie	19
3.7 Organisatie en samenwerking	21
3.8 Van visie naar uitvoeringsprogramma	21
Bijlage 1 Uitvoeringsprogramma 2016 – 2020	23
Bijlage 2 Literatuurlijst	31

1 Inleiding

De gemeente Geertruidenberg heeft de ambitie een moderne gemeente te zijn met voorzieningen voor iedereen. Of het nu gaat om winkelen, werken, wonen, recreëren of zorg. De weg hiernaartoe is niet in een dichtgetimmerd programma verankerd. Bij het realiseren van de ambitie nodigt de gemeente bewoners en ondernemers nadrukkelijk uit om mee te denken en te doen. Eigen verantwoordelijkheid nemen staat daarbij voorop¹.

Als stap in het realiseren van de ambitie heeft de gemeente samen met bewoners, organisaties en bedrijven twee visies geactualiseerd: de beleidsnota economische zaken en de beleidsnota toerisme en recreatie. Vanwege de onderlinge verwevenheid van beide nota's is hiervoor één proces doorlopen. Beide nota's zijn sterk uitvoeringsgericht en uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma. De nota toerisme vormt een verdere uitwerking van de toerismeparagraaf uit de nota economie en moet dan ook in samenhang met deze nota worden gezien.

In het proces om te komen tot beide nota's heeft de gemeente Geertruidenberg ruime mogelijkheden geboden aan bewoners, bedrijven en andere betrokkenen om mee te denken over de ontwikkelingsrichting en uitvoeringsprogramma. Met een enquête, diverse bijeenkomsten, inloopdagen, interviews en discussieavonden is hier invulling aan gegeven. Via de bijeenkomsten hebben ruim honderd personen een bijdrage geleverd aan het opstellen van de nota. Driehonderd mensen hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheid van het invullen van de online enquête.

Het resultaat is een visie en uitvoeringsprogramma waar zowel gemeente als bewoners en bedrijven zich in kunnen herkennen. Gezamenlijk zijn zij eigenaar van de visie en gezamenlijk geven zij ook invulling aan het uitvoeringsprogramma.

Het is de wens van de gemeente om de beleidsnota's compact te houden. In de verkenning is gebruik gemaakt van regionale en gemeentelijke beleidsnota's en verkenningen. Deze vormen het vertrekpunt voor deze visie. Voor meer achtergrond wordt verwezen naar deze rapporten.

¹ Coalitieovereenkomst 2014-2018 Gemeente Geertruidenberg; Uitnodiging voor de toekomst

2 Verkenning

In de verkenning is een analyse opgenomen van het toeristisch-recreatief product Geertruidenberg. De sterke en zwakke punten worden aangegeven alsmede belangrijke trends en ontwikkelingen in de sector. De analyse is gebaseerd op de bijeenkomsten, de resultaten van de enquête en relevante studies en beleidsrapporten.

2.1 Sterke punten toerisme en recreatie Geertruidenberg

Historische kern Geertruidenberg. De historische kern Geertruidenberg met haar vestingwerken, de Markt en aansluitende straten zijn een markante bezienswaardigheid en vormen een aantrekkelijk decor voor recreatieve activiteiten (horeca, winkels, evenementen). Geertruidenberg is aangesloten bij de Vereniging Nederlandse Vestingsteden.

Ligging bij De Biesbosch. Geertruidenberg is gelegen aan de rand van Nationaal Park De Biesbosch, het grootste zoetwatergetijdengebied van Europa. Het natuurgebied is vanuit Geertruidenberg bereikbaar over het water met een eigen of gehuurde boot. Er is geen veerverbinding.

Water en watersportmogelijkheden. Gelegen aan de Amer, Bergsche Maas en de Donge is Geertruidenberg één van de vijf toegangspoorten van de Brabantse binnenwateren. De ligging aan het water is bepalend geweest voor de ontwikkeling van Geertruidenberg (vestingstad, werk en handel, de energiecentrales).

Variatie in beleving met drie kernen. Met het historische Geertruidenberg, het landelijke Raamsdonk en het stadse Raamsdonksveer heeft de gemeente een mooie variatie aan belevingsmogelijkheden te bieden. De muizentocht, bezoek aan agrarische bedrijven en het halve-zolenpad zijn goede voorbeelden van hoe deze kwaliteiten beleefbaar zijn. Door verbindingen te leggen, kunnen de drie kernen elkaar versterken.

2.2 Zwakke punten toerisme en recreatie Geertruidenberg

Onduidelijke toeristische profilering. De gemeente Geertruidenberg maakt onvoldoende gebruik van haar unieke verkoopargumenten. Het ontbreekt aan focus in profilering (hoe wil Geertruidenberg zich presenteren) en marketingcapaciteit. De samenwerking tussen bedrijfsleven onderling en de VVV is beperkt.

Beperkt en eenzijdig aanbod verblijfsaccommodatie. De toeristische verblijfsmogelijkheden bestaat grotendeels uit lig- en passantenplaatsen in de jachthavens. Daarnaast zijn er enkele kleinschalige hotels, B&B's, camperplaatsen en een minicamping. Het ontbreekt in de gemeente aan meer grootschalige verblijfsaccommodatie, bijvoorbeeld in de vorm van een camping of een hotel (ook op de zakelijke markt gericht).

Beleving van en vanaf het water. De beleving en het gebruik van het water kan verder worden versterkt. De Bergsche Maas is voor landrecreanten nu niet beleefbaar. Ook de Donge is nog maar beperkt onderdeel van de regionale routestructuur en heeft nauwelijks een relatie met de vesting. Ook is voor watersporters bereikbaarheid en toegankelijkheid van voorzieningen punt van aandacht. De toeristische en recreatieve potenties van beide zandputten zijn nauwelijks gebruikt.

Aanbod horeca en 'beleef'mogelijkheden. De horecamogelijkheden in de gemeente zijn beperkt. De afstemming tussen winkels en horeca in Geertruidenberg en Raamsdonksveer kan beter. Verder biedt de gemeente weinig 'beleef'mogelijkheden die de toerist verleiden om te komen en of langer te verblijven.

Barrières snelwegen en bebouwing. Bedrijventerreinen en woongebieden nemen een relatief groot grondoppervlakte van de gemeente in. Dit zorgt over het algemeen niet voor een positieve beleving bij toeristen (de Bergsche Maas is bijvoorbeeld nauwelijks te beleven). De beide snelwegen maken de gemeente weliswaar goed bereikbaar, maar de interne ontsluiting voor wandelaars en fietsers ondervindt hiervan nadelen (barrièrewerking).

Facts & Figures

Enkele relevante gegevens over toerisme en recreatie in Geertruidenberg²:

- Dagrecreatie: aangesloten op het regionaal wandel- en fietsknooppuntennetwerk.
- Verblijfsrecreatie: twee kleinschalige hotels, vier Bed & Breakfasts, één minicamping, op vier locaties camperplaatsen en een chaletpark.
- Watersport: zes havens met gezamenlijk zo'n 500 lig- en passantenplaatsen.
- De vijf populairste uitstapjes in Midden- en West-Brabant zijn uit eten, winkelen, op terras zitten, wandelen en fietsen, 88% van de uitstapje wordt door inwoners van Noord-Brabant zelf gedaan.
- De grootste leefstijlsegmenten van de Brabantse bevolking zijn Gezellig Lime (27%), Uitbundig Geel (19%), Rustig Groen (16%) en Ingetogen Aqua (15%).
- De grootste leefstijlsegmenten van de binnenlandse vakantieganger in Noord-Brabant zijn Gezellig Lime (27%), Uitbundig Geel (24%) en Avontuurlijk Paars (19%).
- De economische impact van toerisme en recreatie is in West-Brabant voor 88% samenhangend met dagrecreatie, 6% verblijfstoerisme en 6% zakelijk toerisme.
- Toerisme- en recreatiesector is in Geertruidenberg goed voor 440 directe en indirecte banen, 4% van totale werkgelegenheid³.

² Bron: Factsheets Vrijtijdshuis, 2013 en websites gemeente en VVV

³ LISA, 2015

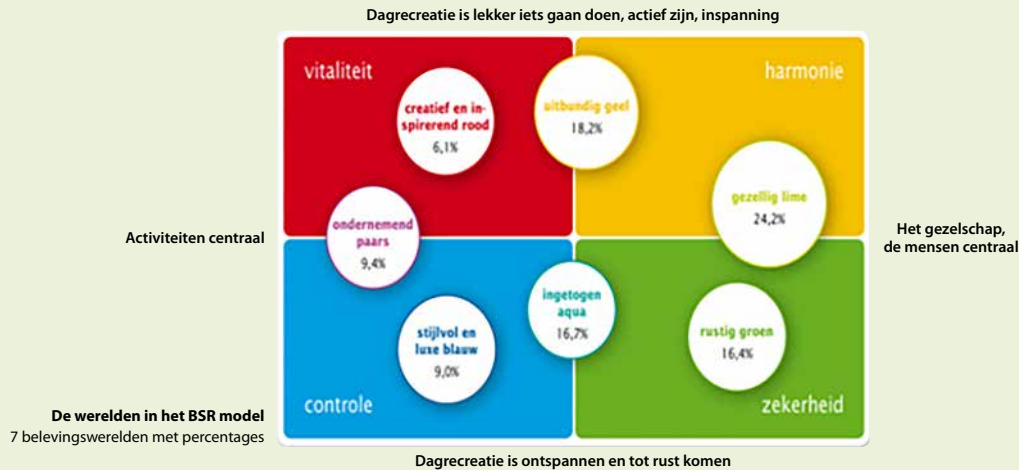
2.3 Trends en ontwikkelingen

Hier volgt een overzicht van trends en ontwikkelingen in de toeristisch-recreatieve sector die ook in de gemeente Geertruidenberg hun invloed hebben. De ontwikkelingen wijzen niet allemaal dezelfde kant op en zullen ook niet op iedere bedrijfstak evenveel invloed hebben⁴.

- **Nederland vergrijst.** In 2035 is ongeveer 25% van de Nederlandse bevolking 65 jaar of ouder. Deze senior heeft relatief veel tijd en geld, een goede gezondheid en is actief. Service en comfort staan voorop. Een opkomend fenomeen zijn de driegeneratiesvakanties.
- **ICT en technologische ontwikkelingen.** Mobiel internet en social media hebben hun intrede gedaan en bieden kansen voor innovatieve recreatieproducten en informatievoorziening daarover. Het delen van vakantie-ervaringen wordt belangrijker.
- **Van belevenis naar beleving (taste & feel).** De consument heeft genoeg van kortdurende eenmalige belevenissen die snel weer worden vergeten. Het gaat nu om beleving. Mensen willen geraakt worden door ervaringen en zoeken activiteiten die emotie losmaken.
- **Bewuste consument (trust).** De consument kiest bewuster, is zich meer bewust van de negatieve effecten van de consumptiemaatschappij en gaat op zoek naar producten en ervaringen die goed zijn voor ons. Duurzaamheid speelt een steeds belangrijkere rol.
- **Groeiende belangstelling voor eigen omgeving (stay).** Veel mensen hebben weer belangstelling voor de eigen omgeving, zijn op zoek naar authenticiteit en de eigen identiteit. Natuur, landschap en cultuurhistorie worden meer gewaardeerd.
- **Cross-overs.** Grenzen vervagen en sectoren combineren hun krachten. Aan vrijwel alles kan een recreatieve beleving worden toegekend: van historische bebouwing tot moderne industrie.
- **Luxe, comfort en kwaliteit.** De eisen van de consument worden steeds hoger. De levenscyclus van producten wordt steeds korter. Het gastheerschap, persoonlijke aandacht en bijzondere ervaringen staan hoog in het vaandel. De consument is minder loyaal.
- **Buitenrecreatie.** Wandelen en fietsen blijven populair. De opkomst van de elektrische fiets zorgt ervoor dat meer mensen de fiets kunnen blijven gebruiken en dat de fiets ook voor langere afstanden gebruikt gaat worden.
- **Watersport ontwikkelt tot 'uitje'.** Door vergrijzing en veranderende behoeften is het gebruiken van een boot belangrijker en is dit minder vaak gekoppeld aan het bezit er van. Watersport wordt meer een uitje of event en minder een way of life.
- **Toenemend belang vraaggericht werken.** Toerisme- en recreatiesector hebben groeipotentie. Keuzes maken door het richten op specifieke leefstijlsegmenten verhoogt de levensvatbaarheid van bestemmingen.

Recreantenatlas

Bij het beschrijven van de markt voor recreatie en toerisme wordt gebruik gemaakt van de Recreantenatlas. De Recreantenatlas geeft op basis van psychologische en sociologische kenmerken een uitgebreid profiel van dag- en verblijfsrecreanten. Op basis van deze kenmerken zijn zeven segmenten (kleuren) onderscheiden.

De segmenten kunnen als volgt worden omschreven:

- **Creatief en inspirerend Rood:** De groep Creatief en inspirerend Rood wil vrijheid, actief bezig zijn en nieuwe dingen ontdekken. Naast sportiviteit en inspanning zoekt men naar vernieuwende stromingen, moderne kunst en andere culturen.
- **Ondernemend Paars:** De Paarse belevingswereld gaat voor vrijheid, cultuur, activiteit, sportiviteit en goede faciliteiten. Ze willen kennis opdoen, zich laten verrassen en inspireren, nieuwe dingen zien en meemaken.
- **Stijlvol en luxe Blauw:** Stijlvol en luxe Blauw staat voor ontspanning door heel actief bezig te zijn en af en toe te ontspannen door zich te laten verwennen met een luxe dagje uit. Zoekt meer exclusieve vormen van dagrecreatie en is gericht op 'ons soort mensen'.
- **Ingetogen Aqua:** Mensen uit de groep Ingetogen Aqua zijn rustige en geïnteresseerde recreanten. Zoeken inspiratie en waarden sportieve en culturele recreatiemogelijkheden. Ze hebben interesse in cultuur, natuur en musea.
- **Rustig Groen:** Rustige recreanten zonder grote wensen, houden van privacy en vermijden de drukte. Groene recreatie is even opladen en rust nemen in de eigen vertrouwde omgeving, even niets moeten.
- **Gezellig Lime:** Mensen uit de belevingswereld Gezellig Lime willen even weg uit de dagelijkse beslommingen en gezellig iets met het gezin doen. Geen sociale verplichtingen en doen waar men zin in heeft, stellen geen hoge eisen aan het product.
- **Uitbundig Geel:** Uitbundig gele mensen willen genieten van het leven, doen waar ze zin in hebben en actief en sportief bezig zijn. Zoeken de gezellige drukte op, een beetje afwisseling en avontuur past daarbij.

2.4 Samenvatting

- Geertruidenberg heeft met historische vesting een goede basis voor toerisme en recreatie
- Met de ligging aan het water heeft de gemeente watersporters veel te bieden
- Ligging bij de Biesbosch biedt toeristische potenties
- Het aanbod aan horeca, 'beleef'mogelijkheden en verblijfsaccommodatie is beperkt
- De kwaliteiten van de gemeente zijn toeristisch nog beperkt benut
- Het ontbreekt aan een gezamenlijke propositie/verhaal
- De consument is steeds kritischer, loyaliteit is niet vanzelfsprekend
- Beleving wordt in de toeristische sector steeds belangrijker
- Keuzes maken in profilering en doelgroepen is noodzakelijk
- Opkomst van digitalisering van informatievoorziening en marketing biedt kansen
- Meer samenwerking in productontwikkeling en promotie is wenselijk

3 Visie 2016 – 2020

Op basis van de verkenning uit het voorgaande hoofdstuk en de discussies die zijn gevoerd in de verschillende bijeenkomsten is de toekomstvisie voor toerisme opgesteld. De visie geeft aan hoe de gemeente vanuit haar sterke en zwakke punten in wil spelen op de gesignaleerde ontwikkelingen. De toekomstvisie is eerst omschreven in een centrale ambitie. Vervolgens is deze uitgewerkt naar profilering van de gemeente, de doelgroepen waar de gemeente zich op wil richten en de voorzieningen die hier bij horen. Daarbij wordt specifiek ingegaan op de Vesting Geertruidenberg. Vervolgens komen aan de orde informatie, promotie en organisatie en samenwerking in de toeristisch-recreatieve sector. De visie sluit af met een opmaat voor een uitvoeringsprogramma.

3.1 Centrale ambitie: toerisme en recreatie als economische groeisector

De gemeente ziet toerisme en recreatie als een economische groeisector. Daarvoor is het noodzakelijk niet alleen de eigen inwoners te bedienen maar ook meer bezoekers van buitenaf aan te trekken en de verblijfsrecreatiesector te ontwikkelen. Daarnaast wil de gemeente de ontwikkeling van de sector inzetten om het woonklimaat van Geertruidenberg te versterken. De gemeente stelt zich ten doel de toeristisch-recreatieve werkgelegenheid op langere termijn te verdubbelen en een groei van 25% te realiseren in de periode tot 2020.

3.2 ‘Geertruidenberg, Vestingstad aan De Biesbosch’

Om de ambitie te realiseren, is het belangrijk dat de gemeente beter op de toeristische kaart wordt gezet. Keuzes in profilering en doelgroep moeten worden gemaakt en het merk van de gemeente Geertruidenberg moet worden ingevuld. Op deze wijze wordt het voor de bezoeker duidelijker waar Geertruidenberg voor staat, wordt de kwaliteit van het toeristisch product verhoogd en kan de marketing op een meer efficiënte wijze worden opgepakt.

De gemeente kiest er voor zich naar buiten toe te presenteren als ‘Geertruidenberg, Vestingstad aan De Biesbosch’. De onderscheidende kwaliteiten van de gemeente komen hierin naar voren: de aan de Bergsche Maas en Donge gelegen historische vestingstad Geertruidenberg en de nabijheid van de Biesbosch. Deze elementen vormen de basis van het verhaal waarmee Geertruidenberg zich op de kaart gaat zetten en de bezoekers van buitenaf wil aantrekken. Vervolgens is het van belang ook de andere kwaliteiten van de gemeente volop in de etalage te plaatsen. Met Raamsdonk (het dorpse, cultuurrijke en landelijke karakter) en Raamsdonksveer (levendig met meer stedelijke allure en bedrijvigheid aan het water) heeft de gemeente een mooie variatie aan mogelijkheden te bieden.

Het verhaal van Geertruidenberg kent meerdere hoofdstukken. In de eerste plaats is daar natuurlijk de historie van de strijd (grensplaats en garnizoenstad), maar ook met de handel (relatie met de Biesbosch) en nijverheid (relatie met Raamsdonksveer, Langstraat en huidige (watergebonden) bedrijvigheid) zijn interessante hoofdstukken. De industriële geschiedenis, met in het bijzonder energiewinning door de tijd heen, is onderdeel van het verhaal van Geertruidenberg. Het in de economische visie aangegeven thema energie kan ook op het gebied van toerisme worden ingevuld (elektrisch varen en fietsen, excursie centrales, edutainment en duurzame energie).

De gemeente benut meer dan dat zij nu al doet het water als drager van het toeristisch-recreatief product. Zowel voor water- als landrecreatie. Voor waterrecreatie betekent dit dat de gemeente inzet op verbetering van de promotie en informatievoorziening vanaf het water en de bereikbaarheid van voorzieningen over het water optimaliseert. Ze profileert zich daarmee meer nadrukkelijk als poort voor de Brabantse binnenwateren. Voor landrecreatie gebruikt de gemeente de Bergsche Maas, Amer en Donge als drager voor het netwerk van routegebonden recreatie. Naast paden en routes betekent dit ook dat rust- en beleefmogelijkheden worden gerealiseerd.

Binnen De Biesbosch is Geertruidenberg de cultuurhistorische parel die het natuurtoeristisch product aanvult. Om goed invulling te kunnen geven aan het versterken van deze relatie is minimaal een veerdienst of rondvaart vanaf Geertruidenberg noodzakelijk. Voor individuele bezoekers is het nu nog te onaantrekkelijk en omslachtig om vanuit Geertruidenberg in De Biesbosch te komen.

3.3 Doelgroepen

De gemeente Geertruidenberg is een gastvrije gemeente voor een brede groep recreanten, waarbij iedereen welkom is. Voor het vergroten van de economische spin-off van toerisme is het wenselijk dat de verschillende voorzieningen in het regionaal toeristisch-recreatief product in samenhang met elkaar functioneren. De samenhang tussen horeca, dag- en verblijfsrecreatie wordt vergroot als nabij gelegen voorzieningen zich op dezelfde (belevings)doelgroepen gaan richten. Bezoekers gaan hun bezoek hoger waarderen en worden zo verleid langer te verblijven.

Om deze samenhang in product vorm te geven, wil de gemeente Geertruidenberg zich primair richten op de leefstijlsegmenten Ingetogen Aqua en Gezellig Lime. Deze keuze is gebaseerd op de kwaliteiten van de gemeente: Ingetogen Aqua is zeer geïnteresseerd in cultuurhistorie en zal zich meer aangetrokken voelen tot de vesting, Raamsdonksveer is voor Gezellig Lime een aantrekkelijke omgeving. Tevens wordt zo optimaal aangesloten op het profiel van de eigen inwoners en Brabantse bevolking (Gezellig Lime is het grootste segment) en de kleur van het leefstijlsegment van de in de regio overnachtende toerist.

Door bij de keuze in doelgroepen aan te sluiten bij de samenstelling van de eigen bevolking snijdt het mes aan twee kanten. De ontwikkeling van toerisme en recreatie leidt zo tot én de verhoging van de kwaliteit van de woonomgeving (inwoners maken zelf ook gebruik van de voorzieningen, er is sprake van een groot draagvlak en eventuele overlast wordt beperkt) én tot een economisch effect (door zowel inwoners als bezoekers van buitenaf als doelgroep te hebben, wordt het financieel draagvlak van voorzieningen verhoogd). Dit draagt bij aan een duurzame ontwikkeling van de toeristisch-recreatieve sector. Geertruidenberg kiest er voor zich ook te richten op dagbezoek van de in de regio verblijvende toerist. Uiteraard is het aan de ondernemer zelf om te bepalen op welke doelgroepen het bedrijf zich richt.

3.4 Vesting Geertruidenberg

In lijn met de focus van de gemeente om in de marketing Geertruidenberg centraal te stellen, geldt dit ook voor de ontwikkeling van het toeristisch-recreatief product. De vestingstad Geertruidenberg gaat zich meer richten op de bezoekers van buitenaf. Hiervoor geldt ten aanzien van de voorzieningen in de vesting een aantal belangrijke aandachtspunten:

- Verbeter de zichtbaarheid van de vesting (geldt met name voor de aanrijdroute vanuit het westen en de relatie met de Donge).
- Creëer en bewegwijzer een centrale parkeervoorziening nabij of in de vesting met logische en aantrekkelijke looproutes naar het historisch centrum (de wandeling vormt de start van de beleving van het dagje uit).
- Benut de Markt beter door uitbreiding met bijzondere winkels (hoeft geen brocante te zijn), daghoreca en een meer jaarrond evenementenprogramma (met nadruk op evenementen die overdag plaatsvinden).
- Verhoog de monumentale kwaliteiten en belevingswaarde van de Markt door deze opnieuw in te richten

met een logische routestructuur voor auto's, fietsers en voetgangers. Daarnaast als eerste stap het opheffen van parkeren op het middenterrein (in ieder geval in het seizoen) in afstemming met de toekomstige functies (winkels, horeca, recreatie) op de Markt. Op basis van de bevindingen hiervan kan worden overwogen om op termijn voor de gehele Markt een parkeer- en gemotoriseerd verkeerverbod in te voeren.

- Verbeter de belevingsmogelijkheden van de vestingwerken (bij binnenkomen van de vesting, herstel vestingwal, rondgang).
- Betrek aanlooproutes van de Markt meer bij het toeristisch product (winkels, detailhandel, beleefmogelijkheden).
- Realiseer een (veer)verbinding Vesting Geertruidenberg – De Biesbosch.
- Stem openingstijden winkels en horeca op elkaar af.
- Betrek Schatteliijn bij het toeristisch product (bijvoorbeeld via cultureel ondernemerschap).
- Creëer extra beleefmomenten voor kinderen (bijvoorbeeld werkende waterpompen, waterkunstwerk, uitbreiding Muizentocht) voor een langer verblijf.
- Bied meer verblijfsaccommodatie aan in de vorm van klein hotel (ongeveer 25 kamers).
- Sluit aan bij het regionale project Zuidelijke Waterlinie.

3.5 Toeristisch-recreatieve voorzieningen

Watersport

De economische effecten van watersport zijn groot, watersport brengt levendigheid met zich mee en watersportvoorzieningen hebben een gunstige invloed op het woonklimaat. De gemeente wil haar ligging aan het water en toervaartnet dan ook beter benutten. Daarbij gaat het zowel om het uitbreiden van de voorzieningen als het optimaliseren van het gebruik. Via verschillende wegen geeft de gemeente daar invulling aan:

- Opwaardering levendigheid en mogelijkheden Donge-oever als onderdeel van het Donge-oeverproject.
- Uitbreiding passantenplaatsen.
- Verbetering 'zichtbaarheid' bewegwijzering vanaf het water (welkomstbord en verwijzing naar watersportbedrijven).
- Boodschappensteiger aan de oever van Raamsdonksveer.
- Aanlegvoorziening rivercruises.
- Vaarwegbeheer gemeentelijke wateren.
- Oriëntatie op toekomst Amerkant en onderzoek inpasbaarheid watersport.
- Samenwerking tussen jachthavens en verenigingen.

Dagrecreatie

De gemeente beschikt niet over één grote dagrecreatieve trekker waarmee zij landelijke bekendheid heeft. De gemeente kiest voor de ontwikkeling van meerdere kleine tot middelgrote elkaar ondersteunende en aanvullende voorzieningen die invulling geven aan het verhaal van Geertruidenberg: de historische vestingstad Geertruidenberg, gelegen aan het water en bij De Biesbosch, het agrarische dorp Raamsdonk en het levendige centrum van Raamsdonksveer met haar bedrijvigheid. Gezamenlijk functioneren zij als een magneet en trekker. Voor de ontwikkeling van dagrecreatieve voorzieningen is de gemeente sterk afhankelijk van het initiatief van derden, waaronder ondernemers en vrijwilligers. Een samenhangend evenementenprogramma en verhuur- en arrangementconcepten maken onderdeel uit van het dagrecreatief product.

Naast de al genoemde voorzieningen voor de drie kernen ziet de gemeente ontwikkelingskansen voor particulier initiatief ten aanzien van nieuwe dagrecreatieve voorzieningen gericht op eigen en regio-inwoners bij de zandputten (mogelijke voorbeelden zijn duiken, teleskibaan, shortgolf, speelpark, horeca). De nog op te stellen gebiedsvisie voor dit gebied gaat hiervoor het kader bieden.

Routegebonden recreatie

Geertruidenberg is aangesloten op het regionale wandel- en fietsknooppuntennetwerk. Verbetering van dit netwerk heeft voornamelijk betrekking op het beter beleefbaar maken van de vesting (verbinding aan noordzijde van de vesting), de rivieren (doortrekken fiets- en wandelpad langs de Donge) en de Langstraat (versterken verbinding Raamsdonk – Raamsdonksveer). De voorgestelde nieuw te realiseren (veer)verbinding met De Biesbosch wordt bij voorkeur opgenomen in beide netwerken.

Verblijfsrecreatie

Vergroten van de economische spin-off van toerisme is een belangrijk doel voor de gemeente. Met name verblijfsrecreatie kan daaraan bijdragen. Daarom zet de gemeente in op het vergroten van de overnachting-capaciteit. Hier zal de nadruk liggen op verbreding van de variatie en nieuwe accommodaties. De volgende kansrijke ontwikkelingen worden gezien:

- een middelgroot hotel, ook gericht op de zakelijke markt, bijvoorbeeld aan de Markt van Geertruidenberg
- agrotouristische overnachtingsmogelijkheden in Raamsdonk en omgeving
- camperplaatsen (inclusief voorzieningen)
- conceptondersteunende verblijfsrecreatie bij waterputten zodat dagrecreanten een langer verblijf kan worden aangeboden (bijvoorbeeld sporthotel)

3.6 Informatie en promotie

In de informatievoorziening en promotie van Geertruidenberg wil de gemeente het accent verschuiven naar promotie voorafgaand aan het bezoek en (digitale) informatievoorziening. Ook is het noodzakelijk dat het bedrijfsleven meer bijdraagt aan de promotie en gastheerschap van de gemeente.

Informatievoorziening

Het belang van goede informatievoorziening mag niet worden onderschat. Hierbij is overduidelijk een trend waarneembaar richting ICT. Het belang van een bemande VVV-informatiepost neemt in de toekomst waarschijnlijk alleen nog maar af. Dit vraagt om een informatievoorziening die hierop is voorbereid. Een website of platform (met het verhaal van Geertruidenberg, een overzicht evenementen en boekbare arrangementen), informatiezuilen bij parkeerplaatsen en horeca, gastheerschap door ondernemers zijn hierop het antwoord.

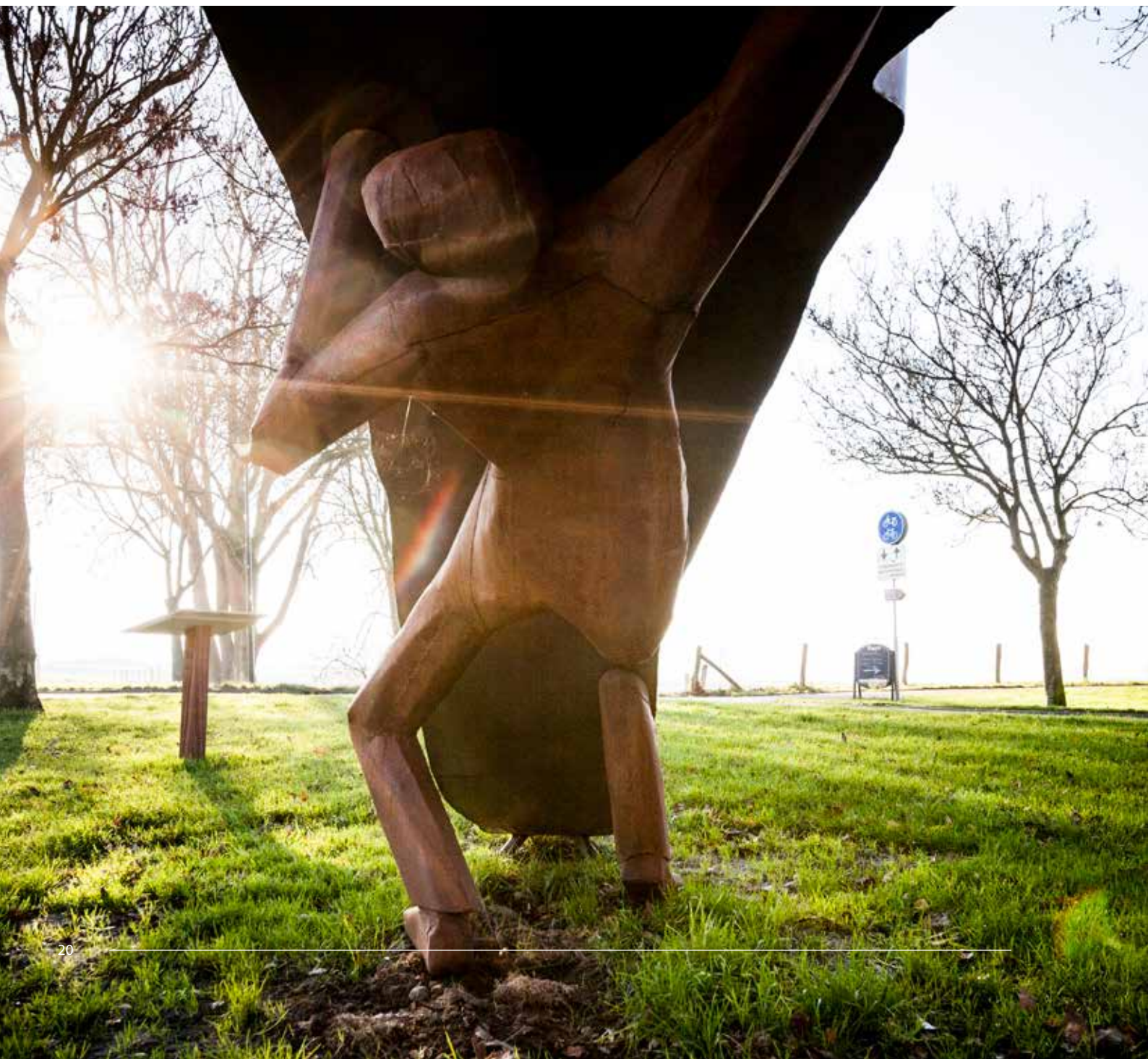
Voor het kanaliseren van bezoekersstromen en het informeren van de recreant worden toeristische overstappunten (TOP) ingericht. TOP's zijn goed bereikbare parkeerplaatsen waar de recreant naar toe wordt geleid om daar de auto te parkeren en de fiets- of wandelroute te starten. Belangrijk is dat de recreatiebeleving direct begint zodra de auto is geparkeerd. Bijvoorbeeld door horeca, start routes of een aantrekkelijke omgeving. Aansluitend op de belangrijkste bezoekersstromen voor wandelaars en fietsers komen in de gemeente twee TOP's: bij de vesting Geertruidenberg en in Raamsdonk (aansluitend op de minicamping).

Promotie

De gemeente Geertruidenberg richt zich in de promotie op een aantal doelgroepen. Dit betreft de leefstijlsegmenten Gezellig Lime en Ingetogen Aqua. Hierbij maakt zij onderscheid naar de in de regio verblijvende toerist (dagbezoek), dagrecreanten van buitenaf en de eigen inwoners. Centraal in de promotie staat Geertruidenberg, Vestingstad aan De Biesbosch. Op de korte termijn staat in de boodschap het dagbezoek centraal. Op middellange termijn, als het verblijf-toeristisch product verder is ontwikkeld, kan hier een langer verblijf aan worden toegevoegd. Gelet op de doelgroepkeuze is een goede samenwerking met de VVV's in de regio wenselijk. Hierbij wordt zowel naar het noorden (De Biesbosch), het westen als het zuiden (Oosterhout, Kaatsheuvel en Breda) gekeken.

De gemeente Geertruidenberg beschikt over een drietal opvallende landmarks, te weten de watertoren, de koepel van Louwman-Parqui en de Amercentrale. Deze landmarks kunnen ingezet worden in de promotie en naamsbekendheid van de gemeente. Specifiek voor de Amercentrale geldt dat deze ingezet kan worden om de sterke relatie te duiden die de gemeente heeft met energie.

3.7 Organisatie en samenwerking

Samenwerking met bedrijfsleven

Met het Toeristisch Platform Geertruidenberg beschikt de gemeente over een goed functionerend overleg-orgaan voor de toeristische sector waarin gemeente, bedrijfsleven en verenigingen zijn vertegenwoordigd. De leden van het platform pakken ook mede de uitvoering van projecten op. De financiering van de projecten is nog te veel afhankelijk van de gemeente. Ook het bedrijfsleven zou bij collectieve projecten, waar zij baat bij hebben, een bijdrage moeten leveren.

Voor de ontwikkeling van toerisme is het noodzakelijk en wenselijk de creativiteit, innovatie en ondernemerschap van de in de gemeente gevestigde bedrijven meer te benutten. Binnen de gemeente is een aantal richtinggevende bedrijven gevestigd waarmee activiteiten kunnen worden opgepakt om het toerisme te versterken.

Regionale samenwerking

Ontwikkeling van de toerisme- en recreatiesector is ook in regioverband een speerpunt. De gemeente verkent de mogelijkheid en wenselijkheid om aansluiting te zoeken bij het Parkschap NP De Biesbosch. Aansluiting kan bijdragen aan het op een efficiënte manier invulling geven van de gewenste profilering 'Geertruidenberg, Vestingstad aan de Biesbosch' door middel van gezamenlijke informatieverstrekking, promotie en productontwikkeling.

Promotieorganisatie

Promotie van toerisme vindt nu grotendeels versnipperd plaats door individuele ondernemers en de VVV Geertruidenberg. Een betere bundeling en afstemming vergroot de promotiekracht. Daarvoor is het wenselijk dat één organisatie binnen de gemeente zich daar nadrukkelijk mee bezighoudt. Dit kan de VVV zijn, dan moet zij wel haar focus verleggen naar marketing en een spilfunctie gaan vormen met het bedrijfsleven (horeca, detailhandel en leisure), de gemeente en andere betrokkenen.

3.8 Van visie naar uitvoeringsprogramma

Op basis van de geformuleerde visie, zijn concrete projecten geformuleerd. Deze zijn in bijlage 1 opgenomen. Per project is aangegeven: de inhoud van het project, wie verantwoordelijk is voor initiëring en welke projectpartners er zijn, prioriteitstelling en planning en financiële consequenties.

In het uitvoeringsprogramma zijn projecten opgenomen die de gemeente zelf wil initiëren en projecten waarvan zij graag ziet dat anderen het initiatief oppakken. Het overzicht kan periodiek worden bijgesteld, waarbij nieuwe projecten kunnen worden geformuleerd die inspelen op actuele ontwikkelingen. Uitgangspunt daarbij is uiteraard dat zij wel moeten passen in de geformuleerde visie.

Voor de realisering van het uitvoeringsprogramma is het wenselijk een toereikend gemeentelijk budget voor toerisme beschikbaar te stellen. Op basis van het voorgestelde uitvoeringsprogramma is het wenselijk jaarlijks een gemeentelijk toerismebudget beschikbaar te stellen van minimaal € 50.000,00. Dit uitvoeringsbudget wordt voornamelijk ingezet voor (co-)financiering van de ontwikkeling van de basisinfrastructuur (informatievoorziening, routes). Daarnaast is er een budget voor ondersteuning van toeristische organisaties.

Het uitvoeringsprogramma is een lokale invulling van het Regionaal economisch actieprogramma West-Brabant. Het uitvoeringsprogramma kan, voor het verkrijgen van cofinanciering, tezamen met het actieplan Economie integraal worden ingediend bij dit actieprogramma. Daarnaast kan mogelijk een beroep worden gedaan op de financiële middelen van het Actieplan Economische Structuurversterking.

Uitvoeringsprogramma 2016 - 2020

Vesting Geertruidenberg

I.TOP Geertruidenberg

Omschrijving

Nu wordt nog volop geparkeerd op de Markt, dit komt de beleving van de Markt niet ten goede. Ook bij evenementen voldoet de parkeergelegenheid niet. Gezocht moet worden naar een logische en goed bewegwijzerde parkeervoorziening waar vanuit de bezoeker op een aantrekkelijke wijze naar de vesting kan komen. Een dergelijke voorziening wordt ook wel een TOP genoemd: Toeristisch OverstapPunt. Verschillende locaties, waaronder de voormalige gemeentewerf en de haven, zijn mogelijk geschikt te maken. Dit moet verder worden uitgezocht en hierin moet een keuze worden gemaakt.

Actoren	Gemeente
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Hoog
Budget	€ 25.000,00 - € 50.000,00
Financier	Gemeente

2. Passage vesting

Omschrijving

Een aantrekkelijke verbinding tussen parkeerplaats en vesting is van belang. Deze verbinding kan op diverse manieren tot stand komen, bijvoorbeeld door aankleding van de huidige routes. Mogelijk kan ook een nieuwe passage worden gecreëerd.

Actoren	Gemeente
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	€ 100.000,00 – € 250.000,00
Financier	Gemeente

3. Wallen en openbare ruimte vesting

Omschrijving

De herkenbaarheid, beleving en gebruik van de vesting en haar wallen kan worden versterkt. Hierbij krijgt ook de relatie met de Donge aandacht. Het gebruik van de wallen wordt integraal meegenomen bij het onderzoek naar de herstelwerkzaamheden (nieuwe wandelroute). In de openbare ruimte van de vesting kan het historische karakter nog meer terugkomen door het aanbrengen van nieuw straatmeubilair (bankjes, lantaarns, bewegwijzering, inrichting Markt etc.).

Actoren	Gemeente
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	€ 50.000,00 - € 100.000,00
Financier	Gemeente

4. Marktconsultatie Cultureel Ondernemerschap De Schattelijk

Omschrijving

Het cultureel centrum De Schattelijk maakt nu nauwelijks onderdeel uit van het toeristisch product Geertruidenberg. De financiering met publieke middelen staat ter discussie. Door de formule te wijzigen en een bredere (deels toeristische) doelgroep aan te boren, is een commerciële exploitatie wellicht mogelijk. Met een marktconsultatie verkent de gemeente de mogelijkheden.

Actoren	Gemeente
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Laag
Budget	€ 10.000,00 – € 25.000,00
Financier	Gemeente

5. Realisatie veerverbinding of rondvaart

Omschrijving

De gemeente gaat zich meer nadrukkelijk verbinden met De Biesbosch. Een regelmatige veerverbinding, die ook individuele recreanten bedient, tussen vesting (Donge) en De Biesbosch geeft daar een invulling aan. De veerverbinding wordt bij voorkeur aangesloten op het wandel- en fietsroutenetwerk.

Actoren	Ondernemer, gemeente, Routebureau Brabant
Trekker	Ondernemer
Prioriteit	Hoog
Budget	€ 5.000,00 – € 10.000,00 (per jaar)
Financier	Ondernemer en gemeente

6. Uitbreiding Muizentocht

Omschrijving

De Muizentocht is een succesvolle kinderbelevingstocht door de vesting. Door ontwikkeling van de tocht kan het succes verder vergroten (herhaalbezoek, langer verblijf, meer bezoekers). Op de locaties kunnen extra beleef- en doe-elementen worden toegevoegd. Bijvoorbeeld gethematiseerde 'speeltoestellen'.

Actoren	Initiatiefnemer, ondernemer
Trekker	Initiatiefnemer
Prioriteit	Middel
Budget	€ 5.000,00 - € 10.000,00
Financier	Initiatiefnemer, gemeente

Watersport

7. Aanlegvoorzieningen Donge

Omschrijving

De watersportmogelijkheden van de Donge vormen een belangrijke peiler van het toeristisch-recreatief product. Het in uitvoering zijnde Donge-oeverproject levert een grote bijdrage aan versterking van dit product. Ter verbetering van de gebruiksmogelijkheden worden aanlegvoorzieningen gerealiseerd en geoptimaliseerd voor overnachtende passanten, een boodschappensteiger en rivercruises.

Actoren	Gemeente
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	€ 100.000,00 – € 250.000,00
Financier	Gemeente

8. Bewegwijzering watersport

Omschrijving

De huidige bewegwijzering is onvoldoende duidelijk en zichtbaar. Vanaf de Maas (De Biesbosch) en Donge wordt de vestingstad Geertruidenberg, de watersportbedrijven en andere toeristische voorzieningen bewegwijzerd.

Actoren	Gemeente, RWS, ondernemers, Brabantse Delta
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	€ 15.000,00 - € 25.000,00
Financier	Ondernemer en gemeente

9. Bereikbaarheid via water

Omschrijving

De bereikbaarheid via het water is in de gemeente Geertruidenberg niet overal ideaal. Voor toerisme en waterrecreatie is het goed kunnen bereiken van de havens en voorzieningen belangrijk. Daarom wordt bezien of en hoe de bereikbaarheid verbeterd kan worden.

Actoren	Gemeente
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	€ 100.000,00 - € 250.000,00
Financier	Gemeente

Dagrecreatie

10. TOP Raamsdonk

Omschrijving

Dagrecreanten van buitenaf worden naar de TOP geleid, van daaruit kunnen zij hun 'dagje uit' starten. Het aanbod bestaat uit een combinatie van parkeervoorziening, informatievoorziening, wandel- en fietsroutes (Halve Zolenpad), horeca. Aansluiting wordt gezocht bij het bestaande toeristische bedrijfsleven (mini-camping). Uitbreiding van de wandelmogelijkheden in en rondom Raamsdonk is gewenst.

Actoren	Gemeente, ondernemers
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	€ 15.000,00 - € 25.000,00
Financier	Gemeente

11. Fiets- en wandelverbinding Raamsdonk – Raamsdonksveer

Omschrijving

De A27 en A59 vormen een obstakel voor de verbindingen binnen de gemeente. De herontwikkeling van Knooppunt Hooipolder kan een extra bedreiging vormen. De gemeente grijpt de herontwikkeling aan om de fiets- en wandelverbinding tussen Raamsdonk en Raamsdonksveer te verbeteren. De oude spoorverbinding, de Halvezolenlijn (lopend via de vesting Geertruidenberg naar Lage Zwaluwe) vormt hiervoor de onderlegger. De app "Brabant vertelt" versterkt de beleving van de historische verbinding.

Actoren	Gemeente, RWS
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	> € 250.000,00
Financier	Ondernemer en gemeente

12. Recreatievoorzieningen Donge

Omschrijving

Voor recreanten beleefbaar en toegankelijk maken van de oever van de Donge (vanaf de zandputten richting het oosten) door middel van wandelpad, picknick- en vislocaties, uitkijk- en belevingsmogelijkheden (bijvoorbeeld rondom de Dongecentrale).

Actoren	Gemeente, Routebureau Brabant, grondeigenaren
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	€ 25.000,00 - € 50.000,00
Financier	Gemeente

13. Ontwikkelingsplan zandputten

Omschrijving

Beide zandputten kennen nu een beperkt recreatief gebruik. De gemeente start een gebiedsvisie traject voor de zuidoost zone van de gemeente waarin de putten liggen. Deze visie geeft het kader voor de toekomstige recreatieve ontwikkeling van de zandputten: beleefbaar en toegankelijk maken van de (oever van de) zandputten voor recreanten en toeristen, ruimte voor dag- en/of verblijfsrecreatie. Een ontwikkelingsplan zandputten geeft een uitwerking en ontwikkelstrategie.

Actoren	Gemeente, grondeigenaar, ondernemers
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Laag
Budget	€ 15.000,00 - € 25.000,00
Financier	Gemeente

14. Evenementenprogramma

Omschrijving

Organisatie van evenementen is de manier om een imago op te bouwen en een eigen bezoekersgroep te creëren. De evenementen zijn onderdeel van het verhaal van Geertruidenberg. Voor de vesting en de gemeente wordt een jaarrond evenementenprogramma opgesteld waarin jaarlijks terugkerende activiteiten zijn opgenomen. Voor de vesting ligt de nadruk van het evenement op overdag / begin avond. In Raamsdonksveer zijn ze gekoppeld aan de winkels. Voorbeelden van mogelijk nieuwe evenementen zijn ridderspelen, vlaggetjesdag op de Amer, gondelvaart en muziek aan/op het water, drakenbootrace inwoners, open bedrijvendag. De afstemming van de evenementen gebeurt centraal door de VVV. De organisatie is in handen van de verschillende (evenementen)organisaties. Een checklist voor de organisatie geeft een kader voor de organisatie van parkeren, promotie, financiën, veiligheid.

Actoren	VVV, evenementenorganisaties, ondernemers, gemeente
Trekker	VVV
Prioriteit	Hoog
Budget	€ 15.000,00 - € 25.000,00 (per jaar)
Financier	Gemeente

Verblijfsrecreatie

15.Acquisitie initiatiefnemer hotel Geertruidenberg

Omschrijving

Het verblijfsrecreatief aanbod in de gemeente is eenzijdig. Een middelgroot hotel in de vesting, ook gericht op de zakelijke markt, zou een goede aanvulling kunnen betekenen. Als onderdeel van haar proactieve op ondernemers gerichte opstelling gaat de gemeente op zoek naar initiatiefnemers voor een hotel en ondersteunt hen waar mogelijk bij de realisatie van de plannen.

Actoren	Gemeente, ondernemer
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	Nihi
Financier	Niet van toepassing

Organisatie, samenwerking en informatievoorziening

16. Deelname Parkschap

Omschrijving

De gemeente gaat zich meer nadrukkelijk verbinden met De Biesbosch. Daarom overweegt zij een deelname aan het parkschap Nationaal Park De Biesbosch. Als deelnemer aan het schap heeft zij invloed op de promotie en toeristische product-ontwikkeling van De Biesbosch en kan zij ervoor zorg dragen dat de belangen van Geertruidenberg goed gediend worden.

Actoren	Gemeente, Parkschap Nationaal Park De Biesbosch
Trekker	Gemeente
Prioriteit	Middel
Budget	€ 10.000,00 - € 15.000,00 (per jaar)
Financier	Gemeente

17. Digitale informatievoorziening

Omschrijving

De gemeente focust op digitale informatievoorziening. Een mogelijke uitwerking daarvoor is aan te sluiten bij het concept van VVV i-punten. Het VVV i-punt is een digitale zuil waarmee bezoekers eenvoudig informatie kunnen opzoeken. Op verschillende plaatsen (binnen en buiten) kunnen zuilen worden geplaatst, bijvoorbeeld bij de TOP's en ondernemers. Mede op basis van de opgedane ervaringen in de regio met dit concept onderzoekt de gemeente de geschiktheid van VVV i-punten voor de gemeente. Een andere mogelijkheid is dat de informatievoorziening tijdens het bezoek meer wordt afgestemd op het gebruik van smartphones.

Actoren	Gemeente, VVV, TPG, ondernemers
Trekker	VVV
Prioriteit	Middel
Budget	€ 25.000,00 – € 50.000,00
Financier	Ondernemers en gemeente

18. Marketing en promotie Geertruidenberg

Omschrijving

In de visie is een keuze gemaakt in hoe Geertruidenberg zich wil profileren. Vervolgens is het noodzaak hier tezamen met de ondernemers een uitwerking aan te geven. Een marketingplan kan daarvoor aan de basis liggen. Hierin worden de marketing- en promotieactiviteiten van de verschillende partijen met elkaar afgestemd. In het marketingplan kan ook het benutten van de landmarks van Geertruidenberg worden uitgewerkt. Ook de regionale positionering en samenwerking komt aan de orde.

Actoren	VVV, TPG, ondernemers, gemeente, regio, cultuur- en erfgoed-organisaties
Trekker	VVV
Prioriteit	Hoog
Budget	€ 15.000,00 - € 25.000,00 (per jaar)
Financier	Ondernemers, gemeente

19. Netwerksessie ondernemers, verenigingen en evenementenorganisaties

Omschrijving

Een bezoeker komt veelal voor een combinatie van voorzieningen en mogelijkheden. Daarom is in de vrijetijdsector samenwerking belangrijk. Ter verbetering van de samenwerking en kwaliteitsverbetering van het ondernemerschap wordt jaarlijks een netwerksessie georganiseerd. Naast samenwerken, kan de uitvoering van de visie, uitwerking van thema energie, leefstijlsegmentering en de veranderende rol van de VVV interessante onderwerpen zijn.

Actoren	Gemeente, TPG, ondernemers
Trekker	TPG
Prioriteit	Middel
Budget	< € 5.000,00 (per jaar)
Financier	Gemeente

Bijlage 2

Literatuurlijst

Coalitieovereenkomst 2014-2018 Gemeente Geertruidenberg; Uitnodiging voor de toekomst, college van B&W gemeente Geertruidenberg

Structuurvisie 2030 Geertruidenberg, gemeente Geertruidenberg, 2013

Beleidsnota economische zaken 2010-2014, gemeente Geertruidenberg

Toeristisch Recreatief Actieplan gemeente Geertruidenberg 'Samen bieden we meer' 2010-2014, gemeente Geertruidenberg

Projectplan Donge-oever, 2012, gemeente Geertruidenberg

Visie Detailhandel Geertruidenberg 2013-2018, ruimte creëren om ontwikkeling te stimuleren, gemeente Geertruidenberg

Visie Strategische Agenda West-Brabant, Regio West-Brabant 2012

Vrijetijdsagenda West-Brabant 2011-2015, Regio West-Brabant

Visie gastvrijheidseconomie 2025, 2015 Bestuur Stichting Toerisme en Recreatie Geertruidenberg / VVV-agentschap Geertruidenberg

Verantwoording

Titel:	Toerisme en recreatie Gemeente Geertruidenberg
Subtitel:	Visie en uitvoeringsprogramma
Projectnummer:	343524
Documentnummer:	
Revisie:	
Datum:	17 december 2015
Auteur(s):	Ilya Musters, Ineke Wouda-Van der Giessen, Dirk Gijsbers, Peter Bergmans
E-mail adres:	peter.bergmans@grontmij.nl
Gecontroleerd door:	Peter Bergmans
Goedgekeurd door:	Susan Groot Jebbink
Contact:	Grontmij Nederland B.V. Zernikestraat 17 5612 HZ Eindhoven Postbus 1265 5602 BG Eindhoven T +31 88 811 66 00 F +31 30 310 04 14 www.grontmij.nl

